

УДК 330.3

[https://doi.org/10.33296/2707-0654-16\(32\)-02](https://doi.org/10.33296/2707-0654-16(32)-02)

УС ЮЛІЯ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2523-405X>

БАБІЧЕВ АНАТОЛІЙ

кандидат наук з державного управління, доцент,
Харківський національний університет
ім. В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7587-4824>

СЛАСТЬЯНИКОВА КРИСТІНА

асистент кафедри економіки та менеджменту,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7114-5165>

ЯНЧАК ЮЛІЯ

здобувачка 1 курсу другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9139-8936>

**ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ДОМІНАНТИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ**

Анотація. Сучасний стан економіки України та її особливості обумовлено низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів. Після отримання незалежності Україна зазнала різких змін в економічному розвитку. Однією з основних проблем сучасної економіки України є відсутність стабільності в політичному та економічному житті країни. Постійні зміни управлінських кадрів та нестабільна ситуація на сході країни сприяли складному економічному становищу України. Незважаючи на певний розвиток експортних галузей, які забезпечують заробіток іноземної валюти, відсутність відповідної

© Українська інженерно-педагогічна академія

© ГО «Школа адаптивного управління соціально-педагогічними системами»

© Ус Ю., Бабічев А., Сластьяникова К., Янчак Ю.

інфраструктури та несприятливий інвестиційний клімат зменшують можливості для розвитку економіки. Україна продовжувала розвиватися як частина Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР), але відчувала значний вплив економіки та політики центрального уряду. Після розпаду СРСР Україна стала незалежною державою зі своєю власною економікою. Однак, нова економічна модель, що була прийнята, не змогла забезпечити ефективний розвиток країни.

Інституціональні доміанти грають важливу роль у формуванні економічної системи країни, системно впливають на особливості економічного розвитку в тактичній та стратегічній перспективі. Щоб забезпечити розвиток економіки України та подолати проблеми, які впливають на її розвиток, необхідно вжити широкого спектру заходів, що включають в себе інституційні реформи у різних сферах, залучення інвестицій, підтримку підприємництва та експортних можливостей. На сьогоднішній день, економіка України досить різностороння, з окремими галузями, які демонструють високу динаміку розвитку, такими як ІТ-індустрія, аграрний сектор та експортне постачання.

Ключові слова: інституціональні доміанти, економічний розвиток, формування, економічна система, заходи реформування, стратегічна перспектива, політичні процеси, соціальні інститути.

Вступ. Україна, як країна, що нещодавно отримала незалежність, продовжує розвиватися у багатьох аспектах, включаючи економіку. Від початку 1990-х років, Україна стала свідком багатьох змін у економічному та політичному житті. Від країни, що була частиною радянської системи, вона перетворилася на незалежну країну з ринковою економікою. Проте, наразі Україна має значні проблеми у розвитку своєї економіки. Відтак, важливо розглянути інституціональні доміанти економічного розвитку України та визначити їх вплив на кінцевий результат в стратегічній перспективі.

Після Другої світової війни, Україна відчула потребу у зростанні своєї економіки, щоб забезпечити відновлення країни та її мешканців. У той час, радянський уряд провів реформи, спрямовані на забезпечення швидкого зростання економіки країни, в тому числі й в Україні. У рамках цих реформ, проведені відновлювальні роботи, побудовано нові заводи та фабрики, введено в експлуатацію нові технології, розвинено транспортну інфраструктуру та житлове будівництво. В цілому, сучасна економіка країни може бути описана як пострадянська, з відносно розвинутою важкою промисловістю і низьким

рівнем розвитку послуг та сільського господарства. Протягом останніх десятиліть, економіка України зазнала численних труднощів, зокрема, економічної кризи, політичної нестабільності та конфліктів, що серйозно вплинули на її розвиток.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питанням економічного розвитку займалися відомі вчені, зокрема: Ареф'єва О. [2-3], Джеджула В. [4], Дяченко К. [1], Єпіфанова І. [4], Зиз Д. [3], Іванчик Т. [4], Коваленко Д. [5], Крутова А. [1], Пілецька С. [3], Побережна З. [2-3], Прохорова В. [1, 5-7], Хаустова В. [3], Чемчикаленко Р. [7], але доцільно зауважити, що окремі аспекти зазначеної проблеми потребують перманентних фундаментальних та системних досліджень, що й обумовило науковий інтерес.

Ціллю статті є визначення важливої ролі інституціональних домінант у формуванні економічної системи країни, їх системного впливу на особливості економічного розвитку України в тактичній та стратегічній перспективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з головних особливостей економіки України є її залежність від експорту товарів важкої промисловості, зокрема, заліза та сталі. Україна також є великим виробником зерна та інших сільськогосподарських продуктів, проте їх експорт не становить значної частки у валовому внутрішньому продукті (ВВП). Незважаючи на ці складнощі, українська економіка має свої особливості та перспективи для розвитку. Великий потенціал у сільському господарстві та лісовому господарстві, розвиток інноваційних галузей, таких як ІТ, біотехнології та інші, можуть сприяти стабілізації економіки та забезпечити зростання валового внутрішнього продукту.

Іншою особливістю економіки України є її висока залежність від імпорту газу та нафти, що створює значні енергетичні ризики для країни. Крім того, відносно невисокий рівень розвитку інфраструктури та бідність значної

частини населення України ускладнює залучення інвестицій із-за відсутності сприятливого бізнес-середовища та відповідного рівня громадського капіталу.

Українська економіка знаходиться у фазі дестабілізаційного розвитку. Цьому передували спочатку гібридна війна 2014 року, яка викликала деструктивні зміни в економіці країни, порушила макроекономічний баланс держави, потім пандемія COVID-19, яка продемонструвала неготовність бізнесу швидко та оперативно реагувати на зміну ринкового середовища, діяльність державних та місцевих інституцій, органів влади та банківського сектору [1].

Процеси глобалізації, що відбуваються у сучасній світовій економіці, та посилення міжнародної конкуренції ставлять перед країнами проблему пошук шляхів, які б сприяли появі нових знань, розвитку високотехнологічного виробництва і створенню нових інноваційних продуктів [2].

Процес глобалізації в умовах сучасної фінансово-політичної нестабільності та економічної кризи, динамічність розвитку більшості сфер діяльності, жорстка конкуренція та мінливість зовнішнього середовища послаблюють шанси суб'єктів господарювання протистояти різноманітним змінам [3].

Використання теорій систем, динаміки, синергетики для оцінювання рівня впливів дестабілізуючих чинників на стійкість і цілісність системи сприяє формуванню знань щодо поведінки системи до, під час та після її збурення. Застосування системно-синергетичної методології в дослідженні ендогенних і екзогенних впливів на соціально-економічні системи особливо актуальне в момент біфуркації, так як поєднання теорії катастроф і теорії хаосу дозволяє здійснити релевантний до ситуації аналіз [4]. Це дозволить моделювати ризики негативного впливу інституційного середовища та відносно чітко планувати стратегії розвитку, коригуючи саме цей негативний ефект.

Сучасний період економічної адаптивності управління безпекою соціально-економічних систем в умовах деструктивного розвитку

характеризується значним загостренням конкуренції, що відбувається на тлі природної агресивності бізнесу та недосконалості уявлень про моральні масштаби та моральні принципи господарського обороту. Незавершеність ринкових перетворень в економіці, нерегулярність і хаотичність господарських відносин негативно впливають на конкурентоспроможність і стійкість суб'єктів господарювання [5].

Також однією з найважливіших проблем є високі рівні корупції та недостатня прозорість державних закупівель. Це негативно впливає на інвестиційний клімат країни та зменшує довіру до владних структур. Високі податки та нестабільність фінансової та монетарної системи також ускладнюють розвиток економіки України.

Питання реформування енергетичного сектору України мають як тактичний так і стратегічний характер, тому Україна вже протягом декількох років проводить реформування свого енергетичного сектору з метою забезпечення сталого розвитку та енергетичної безпеки країни. Одним з основних напрямків реформування є розвиток відновлюваної енергетики та зменшення залежності від імпорту вугілля та газу [6].

Вирішення соціальних питань, в тому числі пов'язаних з підвищенням рівня якості життя населення, створення умов для розвитку людського капіталу в майбутньому стануть основними тими управлінськими рішеннями, які мають допомогти Україні зберегти стабільність населення та демографічну ситуацію в країні в умовах її входження до ЄС [7].

Ще однією важливою перевагою є географічне положення України. Як країна, що межує з кількома державами, Україна має великий потенціал для розвитку економіки.

Інституціональні домінанти грають важливу роль у формуванні економічної системи країни (рис.1).

Рис.1. Інституціональні домінанти у формуванні економічної системи України

Україна є правовою державою, але існує багато проблем з її реалізацією.

Правові, політичні та соціальні установи України мають досить потужний

вплив на економічний розвиток країни.

Система законодавства України складна та часто суперечлива. Інвесторам складно розібратись у складності правових норм та процедур, що діють в країні. Недостатній захист прав власності та порушення правил є об'єктивною основою для корупції та недбалості уряду в розробці та виконанні законодавства.

Політичні процеси в Україні досить нестабільні, що ускладнює розвиток економіки країни. Корупція в політиці та відсутність відповідальності за неефективне використання державних ресурсів підірвали довіру населення до уряду та влади.

Соціальні установи, такі як освіта, охорона здоров'я та житлово-комунальне господарство, мають важливе значення для економічного розвитку країни. Недостатня фінансова підтримка цих сфер призводить до погіршення їх роботи та впливає на здоров'я та якість життя населення.

Існують численні проблеми, які перешкоджають розвитку економіки України, тому важливим є визначення ролі інституціональних домінант у формуванні ключових його аспектів, їх системного впливу на особливості економічного розвитку в тактичній та стратегічній перспективі (рис.2).

Однією з найбільших проблем, які перешкоджають розвитку економіки України, є корупція. Корупція на всіх рівнях державного управління, включаючи правоохоронні органи, судову систему та податкові служби, заважає здійсненню бізнесу та вкладенню іноземних інвестицій. Крім того, недостатня прозорість державних закупівель також є проблемою, яка перешкоджає розвитку економіки. Відкриті та прозорі процедури закупівель можуть зменшити можливості для корупції та забезпечити розвиток конкуренції серед постачальників.

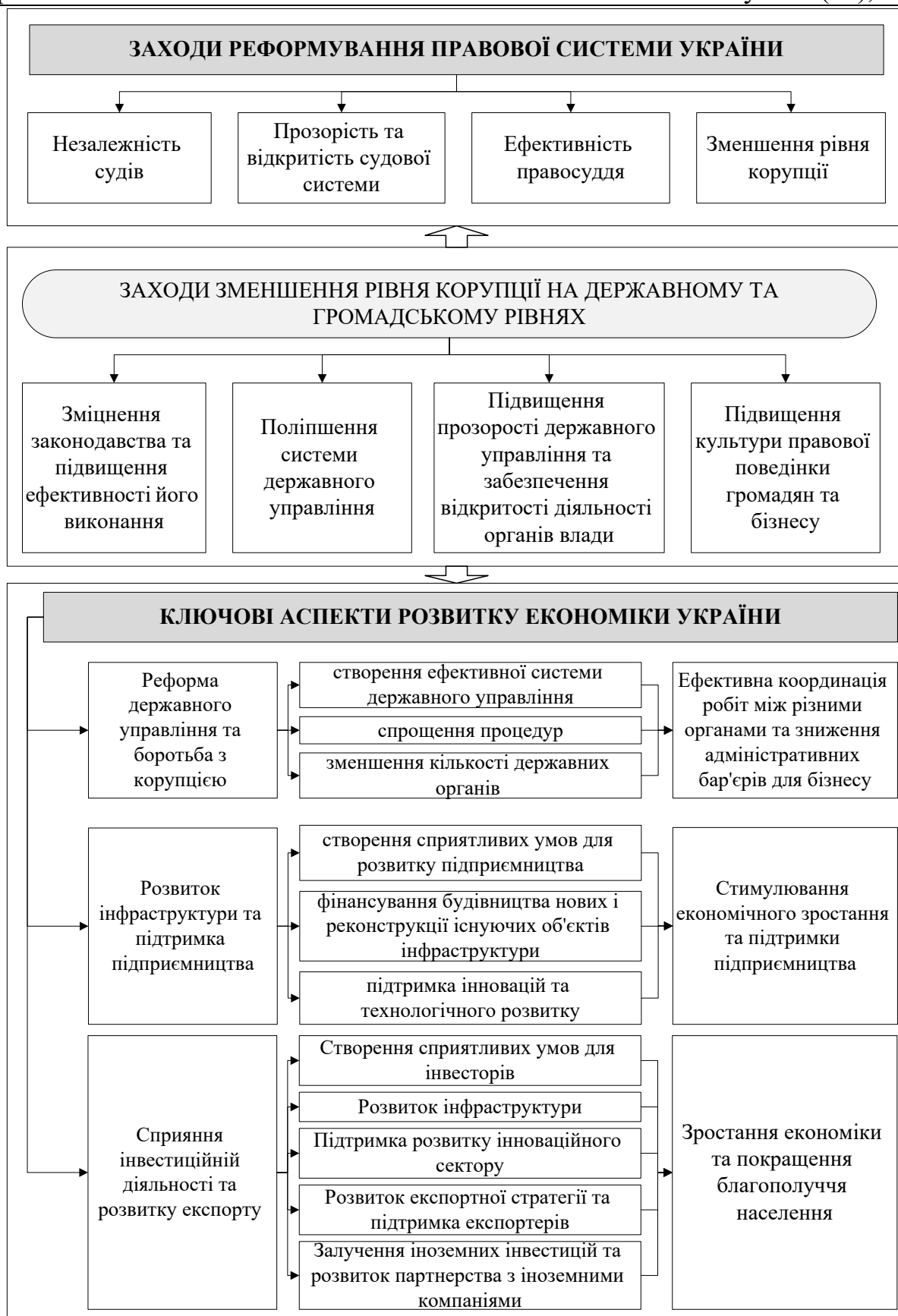

Рис. 2. Ключові аспекти розвитку економіки України

В Україні існують досить високі податки на підприємницьку діяльність, що може стимулювати відтік капіталу та гальмувати розвиток бізнесу. Крім того, недостатня розвиненість інфраструктури, такої як дороги, енергетика, транспорт, логістика, телекомунікації та інші, є серйозним перешкоджанням для приваблення іноземних інвестицій та розвитку бізнесу в країні.

Іншою проблемою, яка має негативний вплив на економіку України, є відсутність стабільної монетарної та фінансової системи. Нестабільність національної валюти, гіперінфляція та відсутність ефективної фінансової політики призводять до того, що інвестори не мають достатньої впевненості в стабільності економічного середовища в країні, що знижує інвестиційний потенціал України.

Одним зі способів вирішення цієї проблеми є зміцнення національної валюти та зменшення інфляції. Для досягнення цієї мети дуже важливо зменшити дефіцит бюджету та забезпечити ефективний контроль над грошовою масою в обігу. Також необхідно здійснювати ефективну грошову та фінансову політику, яка б дозволила створити стабільну інфляцію та сприяла розвитку інвестиційної діяльності в країні.

Крім того, важливо підтримувати ефективну банківську систему та фінансові ринки. На жаль, в Україні банківська система досі має багато проблем, зокрема, велику кількість неплатоспроможних банків та відсутність ефективного регулювання банківської діяльності. Це знижує довіру до банків та може створити проблеми з фінансуванням важливих проєктів. У цілому, вирішення проблем зі стабільністю монетарної та фінансової системи в Україні потребує комплексного підходу.

Реформа правової системи України є однією з ключових складових для забезпечення економічного розвитку країни. Правова система повинна забезпечувати захист прав та інтересів громадян та підприємств, регулювати

відносини між ними, а також забезпечувати стабільність та передбачуваність у судовій практиці.

Однією з найважливіших проблем правової системи України є корупція в судовій системі та недостатня незалежність судів. Це знижує довіру громадян та іноземних інвесторів до системи правосуддя та впливає на економічний розвиток країни.

Для реформування правової системи України необхідно провести наступні заходи:

- необхідно забезпечити незалежність судів та зменшити вплив економічних та політичних структур на судову систему, для чого необхідно провести реформу суддівського корпусу та забезпечити більш жорсткі вимоги до кандидатів на посаду судді;

- необхідно забезпечити прозорість судових процесів та допустити можливість доступу до судових рішень; важливо забезпечити можливість контролю громадськості за діяльністю судів;

- необхідно забезпечити ефективність правосуддя та скорочення термінів судових процесів, для чого можна провести реформу судової адміністрації та удосконалити процедури розгляду справ.

Зменшення рівня корупції є одним з ключових завдань для забезпечення стабільного розвитку економіки України. Корупція є серйозною перешкодою для інвестування в економіку та розвитку бізнесу, що знижує конкурентоспроможність України на міжнародному ринку. Для зменшення рівня корупції необхідно здійснювати різні заходи на державному та громадському рівнях. Серед них ключовими можна виділити наступні:

Зміцнення законодавства та підвищення ефективності його виконання шляхом створення ефективних механізмів контролю за виконанням законодавства та забезпечення належного покарання для порушників.

З метою поліпшення системи державного управління необхідно зменшити кількість бюрократичних процедур, спростити процедуру отримання дозволів та знизити адміністративні бар'єри для бізнесу.

З метою підвищення прозорості державного управління та забезпечення відкритості діяльності органів влади необхідно створити ефективні механізми забезпечення доступу до інформації про діяльність державних установ та забезпечити належне відповідальне ведення державних закупівель.

З метою підвищення культури правової поведінки громадян та бізнесу необхідно забезпечити належне виконання законодавства та підвищити рівень свідомості громадян та бізнесу щодо важливості дотримання правових норм

Реформа державного управління та боротьба з корупцією є ключовими аспектами, які впливають на розвиток економіки України. В Україні існує проблема корупції в державних органах, що має негативний вплив на інвестиційний клімат та загалом на розвиток економіки.

Висновки. Щоб забезпечити розвиток економіки України та подолати проблеми, які впливають на її розвиток, необхідно вжити широкого спектру заходів, що включають в себе інституційні реформи у різних сферах, залучення інвестицій, підтримку підприємництва та експортних можливостей. На сьогоднішній день, економіка України досить різностороння, з окремими галузями, які демонструють високу динаміку розвитку, такими як ІТ-індустрія, аграрний сектор та експортне постачання.

Однією з перших і найважливіших реформ, необхідних для забезпечення розвитку економіки, є реформа державного управління. Вона передбачає створення ефективної системи державного управління, зменшення кількості державних органів та спрощення процедур. Це забезпечить ефективну координацію робіт між різними органами та дозволить знизити адміністративні бар'єри для бізнесу.

Крім того, для боротьби з корупцією необхідно створити механізми контролю за діяльністю державних органів та забезпечити відповідальність за недобросовісні дії. Важливим елементом є створення незалежних антикорупційних органів, таких як Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та Національне агентство з питань запобігання корупції.

Для забезпечення ефективності боротьби з корупцією необхідно також підвищити рівень прозорості державних закупівель, забезпечити громадський контроль за їх проведенням та запровадити механізми відповідальності за порушення законодавства у цій сфері. Отже, реформа державного управління та боротьба з корупцією є важливими кроками для нашої країни.

Розвиток інфраструктури, залучення іноземних інвестицій, розвиток партнерства з іноземними компаніями, розвиток інвестиційної діяльності та експорту є ключовими факторами для стимулювання економічного зростання та підтримки підприємництва.. Це може забезпечити додаткові можливості для розвитку експорту та розширення міжнародного бізнесу, сприятиме зростанню економіки та покращенню соціально-економічного статусу суспільства.

Використана література:

1. Прохорова, В., Крутова, А., & Дяченко, К. (2022). Економічна безпека підприємств України в умовах дестабілізаційного розвитку. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*, 14(28). <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/490>.

2. Ареф'єва, О., & Побережна, З. (2021). Конвергентний розвиток інноваційного співробітництва в умовах просторово-циркулярної економіки. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*, 10(20). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-10\(20\)-02](https://doi.org/10.33296/2707-0654-10(20)-02).

3. Poberezhna Z., Arefieva O., Piletska S., Khaustova V., and Zyz D. Monitoring the economic stability of the company's business processes as a prerequisite for sustainable development: investment and security aspects. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. Vol. 628, 8th International

Scientific Conference on Sustainability in Energy and Environmental Science 21-22
October 2020, Ivano-Frankivsk, Ukraine. [URL:
https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/628/1/012042/pdf.](https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/628/1/012042/pdf)

4. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Іванчик Т. В. Фактори впливу на формування прибутку підприємств. *Modern Economics*. 2019. № 14. С. 81-86.

5. Прохорова В. В., Коваленко Д. В. Управління соціально-економічними системами на основі підвищення ефективності маркетингових послуг в умовах діджиталізації : колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Чобіток В. І. – Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2023. – с. 41-49.

6. Прохорова, В. (2023). Реформування енергетичного сектору України в контексті управління енергетичною безпекою. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*, 15(30). [https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/534.](https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/534)

7. Прохорова, В., Чемчикаленко, Р., & Пікула, Г. (2023). Управління бізнесом як домінанта розвитку економіки України в трендах євроінтеграції. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*, 15(30). [https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/535.](https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/535)

References

1. Prokhorova, V., Krutova, A., & Diachenko, K. (2022). Ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy v umovakh destabilizatsiinoho rozvytku. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Serii Ekonomika*, 14(28). [https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/490.](https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/490)

2. Arefieva, O., & Poberezhna, Z. (2021). Konverhentnyi rozvytok innovatsiinoho spivrobitnytstva v umovakh prostоровo-tsyrukularnoi ekonomiky. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Serii Ekonomika*, 10(20). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-10\(20\)-02](https://doi.org/10.33296/2707-0654-10(20)-02)

3. Poberezhna Z., Arefieva O., Piletska S., Khaustova V., and Zyz D. Monitoring the economic stability of the companys business processes as a prerequisite for sustainable development: investment and security aspects. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. Vol.628,8th International Scientific Conference on Sustainability in Energy and Environmental Science 21-22 October 2020, Ivano-Frankivsk, Ukraine.* URL:[https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/628/1/012042/pdf.](https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/628/1/012042/pdf)

4. Dzhedzhula V. V., Yepifanova I. Yu., Ivanchyk T. V. Faktory vplyvu na formuvannya prybutku pidpriemstv. *Modern Economics*. 2019. No 14. S. 81-86.

5. Prokhorova V. V., Kovalenko D. V. Upravlinnia sotsialno-ekonomichnymy systemamy na osnovi pidvyshchennia efektyvnosti marketynhovykh posluh v umovakh didzhitalizatsii : kolektyvna monohrafiia za red. d.e.n., prof. Chobitok V. I. – Kh.: Vydavnytstvo Ivanchenka I. S., 2023. – s. 41-49.

6. Prokhorova, V. (2023). Reformuvannya enerhetychnoho sektoru Ukrainy v konteksti upravlinnia enerhetychnoiu bezpekoiu. Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriiia Ekonomika, 15(30).
<https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/534>

7. Prokhorova, V., Chemchykalenko, R., & Pikula, H. (2023). Upravlinnia biznesom yak dominanta rozvytku ekonomiky Ukrainy v trendakh yevrointehratsii. Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriiia Ekonomika, 15(30).
<https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/535>

Yuliia V. Us

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Ukrainian Engineering Pedagogic Academy, Kharkiv, Ukraine

Anatolii V. Babichev

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Kharkiv National University named after V. N. Karazin, Kharkiv, Ukraine

Kristina I. Slastyanikova

Assistant,
Ukrainian Engineering and Pedagogics Academy, Kharkiv, Ukraine

Yuliia O. Yanchak

applicant of the 1st year study of the second (master's) level
of higher education,
Ukrainian Engineering and Pedagogics Academy, Kharkiv, Ukraine

**INSTITUTIONAL DOMINANTS OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF
UKRAINE**

Abstract. The current state of Ukraine's economy and its features are determined by a number of objective and subjective factors. After gaining independence, Ukraine underwent drastic changes in economic development. One of the main problems of the modern economy of Ukraine is the lack of stability in the country's political and economic life. Constant changes in management personnel and the unstable situation in the east of the country contributed to Ukraine's difficult economic situation. Despite the certain development of export industries that provide foreign currency earnings, the lack of appropriate infrastructure and an unfavorable investment climate reduce opportunities for economic development. Ukraine continued to develop as part of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), but was heavily influenced by the economy and policies of the central government. After the collapse of the USSR, Ukraine became an independent state with its own

economy. However, the new economic model that was adopted could not ensure effective development of the country.

Institutional dominants play an important role in the formation of the country's economic system, systematically influence the features of economic development in a tactical and strategic perspective. In order to ensure the development of Ukraine's economy and to overcome the problems that affect its development, it is necessary to take a wide range of measures, which include institutional reforms in various areas, attracting investments, supporting entrepreneurship and export opportunities. Today, the economy of Ukraine is quite diverse, with certain industries that demonstrate high dynamics of development, such as the IT industry, the agricultural sector, and export supply.

Key words: institutional dominants, economic development, formation, economic system, reform measures, strategic perspective, political processes, social institutions.